

tartásáért, szorgalmaért személy szerint őt s az MSZMP Párttörténeti Intézetét a kiadás gondjának vállalásáért. Tehetjük pedig ezt jószívvel, mert az előbbi fenntartásainknál fontosabbnak érezzük azt a tényt, hogy a műben sokoldalú segítőt, biztos kalauzt kaptak hosszú időre mindazok, akik múltunk e ragyogó szakaszát közelebről kívánják megismerni.

A repertóriumra külön fel kellett hívunk a figyelmet amiatt is, mert „Kézirat gyanánt” kiadott 500 példányát főként közintézmények helyezik el segédkönyvtárakban, s az érdeklődőknek ott kell megkeresniük. (MSZMP Párttörténeti Intézete 1968.)

LISZTES LÁSZLÓ

SARLÓS BÉLA: A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG JOGRENDSZERÉNEK KIALAKULÁSA

Sarlós Béla a jogtörténész számára még majdnem járatlan úton indult el. Igaz, a Tanácsköztársaság joga eddig sem volt ismeretlen. A kortárs Rákos Ferenc torzításokkal terhelt munkája (*Állam és alkotmány a Magyar Tanácsköztársaságban* Bp. 1953.) s egy úttörő jelentőségű kis kötet (*Tanulmányok a Magyar Tanácsköztársaság államáról és jogáról* Bp. 1955.) mellett — a szétszórót tanulmányokat nem is említve — az első magyar proletárhatalom negyvenedik évfordulóján megjelent két könyv (*A Magyar Tanácsköztársaság jogalkotása* Bp. 1959., *A Magyar Tanácsköztársaság állama és joga* Bp. 1959.) jelzi azt a nagy érdeklődést, amelyet a mai jogtudomány művelői a szocialista állam és jog első hazai megjelenése iránt tanúsítottak. Az említett, javarészt szakjogászok által készített munkákat követte Sarlós Béla monográfiája *A Tanácsköztársaság forradalmi törvényeségei-ről* (Bp. 1961.), amely mostani könyve közvetlen előzményének is tekinthető.

Sarlós arra vállalkozott, hogy a szakjogászok által inkább *lezárt egységként* vizsgált jogterületet levéltári források alapján, a jogtörténet követelményeinek megfelelően kialakulásában, fejlődésében mutassa be. Vállalt feladatának megfelelően alakította ki műve szerkezetét. A könyv négy részre tagolódik.

Az első, a *Bevezető megjegyzések* c. rész címével ellentétben nagyon is fontos érdemi kérdéseket taglal. A szerző itt tisztázza a szó szoros értelmében Rónai Zoltán igazságügyi népbiztos tevékenységét, akinek kulcsszerepe volt a proletárdiktatúra jogalkotásában. Róla terjesztette el Rákos Ferenc, akinek egyébként mint beosztottnak 1919-ben nem volt vitája vele, a jobboldali szociáldemokraciásággal megbélyegző vádját. Ezt forrásai, nemegyszer Rákos egykorú megnyilatkozásai alapján Sarlós cáfolja, s arra a megállapításra jut, hogy „Rónai Zoltán a Tanácsköztársaság idején szakmailag és politikailag nagyon tiszteletreméltó, forradalmi munkát végzett”. Az olvasó nem is magán a képtelen torzításon döbben meg elsősorban, hanem „szerzőjének” útján. Rákos mint fiatal kommunista — 1919-ben 26 éves — fontos szerepet játszott a proletárdiktatúra igazságszolgáltatásában. Az emigrációban előbb Kun Béla híve volt, majd „elfogadta a Kun Béla elítélésével járó összes következtetéseket”, miközben magát is elítélték. Tragikus életút.

A *kodifikáció* c. rész a jogszabályok létrejöttének folyamatát mutatja be. Magát a címbeli fogalmat — gondoljuk — csak a bonyolultabb megfogalmazás elkerülése érdekében használja a szerző, ezt azonban szükségmegoldásként sem fogadhatjuk el, mert ezzel az eredeti értelmét megtévesztő módon kítágítja. A sok, talán túlságosan is aprólékosan feltárt részeredményből csupán néhány fontosabbat emelhetünk ki. Sarlós részletesen bemutatja, hogy az Igazságügyi Népbiztosság hatásköre jóval meghaladta a korábbi Igazságügy-minisztériumét. A jogszabályok összehangolása szükségessé tette ugyanis, hogy e népbiztosság a rendelet-előkészítés, illetve kibocsátás mellett szakszerűség szempontjából ellenőrizze, ha kell, újraszövegezze a Forradalmi Kormányzótanács és a népbiztosságok rendeleteit is. Különös helyzet adódott. A régi törvényelőkészítő osztály szakemberei — köztük Fabinyi Tihámér későbbi miniszter — precizizálták, olykor jogászilag teljesebbé is tették a proletárhatalom jogi normáit. Nyilván szükségmegoldás volt mind a népbiztosság különleges jogköre, mind a régi jogászok szolgálatban tartása, a gyors és szakszerű jogalkotás céljainak azonban mindkettő tökéletesen megfelelt. Sarlós néhány jogszabály létrejöttével részletesen is foglalkozik. Figyelemre méltó, hogy Rónai és munkatársai mennyire ügyeltek a rendeletszövegek magyarosságára, közérthetőségére. Ez érthető, hiszen e szabályok nem csupán jogi normák, hanem a kapitalista társadalmat fel-

számló *programdokumentumok* is voltak. A szerző itt foglalkozik részletesen a szovjet-orsz jogszabályok eddig nem eléggé méltatott közvetlen hatásával. Bebizonnyítja, hogy ezek német fordításban az Igazságügyi Népbiztosság rendelkezésére állottak, s a hazai sajtóosságokra is tekintettel kerültek felhasználásra.

A szerző a jogalkotó apparátus szervezeti és működési kérdéseinek bemutatása után, műve III. részében (*A jogrendszer kialakulása*) a joganyag nagyobb egységeinek létrejöttét tekinti át. Egyes jogágak — az ekkor létrejött munkajog és termelőszövetkezeti jog — vitatható kizárásával két súlyponti jogterületet: az államjog, elsősorban az alkotmány és a törvénykezési jog, különösképpen a vele kapcsolatos kódex-tervezetek létrejöttét mutatja be. Az államjogi (és -igazgatási) problémák eddig is a legjobban kimunkált részterületek közé tartoztak, a szerző érdemeit így elsősorban a bíróságokkal kapcsolatos anyag feltárásában hangsúlyozzuk. E tervezetek, amelyek hatálybaléptét politikai tényezők akadályozták, a bírósági szervezet mellett *eljárás*-, sőt kisebb részben *anyag*i joggal is foglalkoznak. Sarlós többször, véleményünk szerint túlzottan hangsúlyozza, hogy a Tanácsköztársaság e komplex „szocialista törvénykezési jog megalkotásával a lehető legjobb módszert választotta az új jogrendszer megteremtéséhez”. Nem tennénk ezt szóvá, ha nem szemléleti kérdéssel lenne kapcsolatban, mert egyébként a kutató anyaga iránt táplált, nemegyszer a szükségből is erényt kovácsoló elfogultságát is láthatnánk benne. Jelen esetben többről van szó. Bármennyire is több helyen esik szó a lezáratlanságról, a jogalkotási tevékenység szükségképpen zaklatottságáról, a mű egésze mégis a *Bevezető megjegyzések*-ben eleve patetikusan megfogalmazott abszolút tökéletességet tükrözi. (20. l.) Kétségtelen: a Tanácsköztársaság jogalkotói szinte emberfeletti munkával mindent megtettek amit és ahogy lehetett e pár hónap alatt, a jogalkotás alapjaiban egységes szemléleten nyugodott, a tökéletességet azonban ők sem vindikálnák művüknek.

Előbbi megjegyzéseinkkel tulajdonképpen már az utolsó, *A Tanácsköztársaság jogrendszerének történelmi jelentősége* c. fejezet anyagát is érintettük. E fejezetben esik szó a Tanácsköztársaság jogának a magyar jogfejlődésben elfoglalt helyéről is. Dicséretes és valós történeti igényből indul ki a szerző azon igyekezete, hogy bebizonnyítsa, miszerint az első magyar proletárhatalom jogalkotása nem előzmény nélküli a magyar jogfejlődésben. Ennek bizonyítására vont párhuzamot az 1843-as, részben Deák nevéhez fűződő reformjavaslatok és a Tanácsköztársaság törvénykezési kódex-tervezetei, illetve a Kossuth által kidolgozott emigrációs alkotmánytervek és a Tanácsköztársaság alkotmánya között. A szerző az eltérő történelmi időszakok csak magasabb szinten (általánosságban) megállapítható közös vonásaiból s a következetes demokratizmusra való törekvések jogszabály-(tervezet-) szövegekben való hasonló megjelenéséből azt az egyébként vitathatatlan következtetést vonja le, hogy a Tanácsköztársaság jogalkotói „*a magyar forradalmi múlt legszebb hagyományait elevenítették fel*”. Kritikával „csak” a szerző módszerét illelhetjük. Inkább szakjogászra, mint jogász-historikusra vall a különböző társadalmi rendszerek jogi nézeteinek, illetve intézményeinek ilyen összehasonlítását. Mért nem mutatja ki a szerző a két korszak közötti *tényleges* jogtörténeti kapcsolatot, miért nem olvassunk egy szót sem arról, hogy hogyan közvetítette a munkásmozgalom és a polgári radikalizmus 1848—1849-et 1918—1919-hez? Ha nem is végezte volna el e munkát, úgy véljük, már akkor is közelebb jutott volna az eredményhez, ha a kiváló jogász Rónai Zoltán forradalom előtti nézeteit és pályafutását ismerteti. Rónai ugyanis a demokratikus esküdtszéki reform mellett más kérdésekben is a forradalmi hagyományokhoz nyúlt vissza. Így például az általános, egyenlő, titkos és községenkénti választójog bevezetése mellett a választási bíráskodásnak a képviselőházhoz való visszautalását tartotta szükségesnek. (Vö. *Az 1911-ik évi országos jogászgyűlés irományai. II. kötet. Napló.* Bp. 1912. 269—297. l.) Megemlíttük, hogy ugyanezt a nézetet képviselte Madarász József, az idős szélsőbaloldali honatya is.

A pusztá szövegelmzés egyoldalúsága kimutathatóan jelentkezik pl. a Kossuthnál meglevő, nem territorialis *nemzeti egyetemek*, illetve „*nemzeti egyletek*” és a Tanácsköztársaság alkotmányában (84. §) szereplő *országos nemzetiségi tanácsok* összehasonlításában. (376—379. l.) A kettő közötti kapcsolatfonal feltárására szerzőnk nem is törekszik, pedig az esetleges közvetlen összefüggés mellett a K. Renner-nél is meglevő, a Kossuthéval közös forrásból táplálkozó ausztromarxista nemzeti autonómia elméletére is felfigyelhetett volna, ami véleményünk szerint közvetlenebben is hathatott az alkotmányi szövegző szociáldemokrata népbiztosra. (Vö. Rehák László: *A kisebbségek Jugoszláviában.* Novi Sad, 1967. 41. l.) E témával s általában a Tanácsköztársaság jogalkotásával kapcsolatban egyébként jó lett volna sokkal nagyobb figyelemmel lennie a polgári demokratikus Magyar Népköztársaság hasonló intézményeire.

Sarlós Béla munkájának értékét a fentebb már jelzett kérdések tisztázása mellett elsősorban az új források, mindenekelőtt az Igazságügyi Népbiztosság eddig homályban maradt iratainak feltárásában látjuk. Emellett azonban ki kell fejeznünk egyet nem értésünket azzal „*az eredeti szövegek publikálása*”-nak nevezett módszerrel szemben, amely alapján rendkívül sok és hosszú irat, illetve beszéd került idézet formájában a könyvbe. (A legkirívóbb példa Rónai Zoltán egyik, nyomtatásban is megjelent előadói beszédének teljes szövegben való idézése, amely a 226. laptól a 240. lapig terjed.) A gyakran másodrendű átiratok teljes szövegükben való idézése, ami nemegyszer túlírt elemzéssel is párosul, némileg a kiforratlanság jellegét kölcsönzi e hasznos célú s nagy forrásanyaggal rendelkező munkának. Jobban tette volna a szerző, ha műve értékes *Függelék*-ét bővítette volna tovább az általa feltétlen közlésre szánt dokumentumokkal. (*Közgazdasági és Jogi Kiadó 1969.*)

RUSZOLY JÓZSEF

LEGYŐZHETETLEN ERŐ. A MAGYAR KOMMUNISTA MOZGALOM SZERVEZETI FEJLŐDÉSÉNEK 50 ÉVE

SZERKESZTETTE ERÉNYI TIBOR ÉS RÁKOSI SÁNDOR

Egy eddig kevésbé alkalmazott aspektusból tekintni át az MSZMP Központi Bizottsága Párttörténeti Intézetének kebeléből kikerült tanulmánykötet a magyar kommunista mozgalom történetét: nyolc periódusra bontva a szervezeti keretek fejlődését, alakulását vizsgálja, nem tévesztve szem elől, hogy a párt tevékenységének ez a „formai” oldala a legszorosabb összefüggésben áll a „tartalmi”, eszmei, politikai elemekkel, bizonyos tekintetben ezek alárendeltje, speciális körülmények között azonban döntő szerephez juthat. Amint tehát a pártélet gyakorlatában megkülönböztetett figyelem illeti meg a szervezeti kérdéseket, s nem csekély részben ezek helyes megoldása teheti a kommunista mozgalmat valóban „legyőzhetetlen erővé”, úgy a párttörténet alapos feltárása sem nélkülözheti az erre irányuló kutatást. Ennek jelentőségét növeli, hogy a magyar kommunista párt — mint a világ egyik legelső kommunista pártja — többek között ebben a vonatkozásban is példaként szolgált, s tapasztalatai — jók, rosszak egyaránt — nem lebecsülhető értékekkel növelték a nemzetközi munkásosztály ideológiai éráriumát. Mit sem von le ebből, hogy a magyar proletárpárt megalakulásától kezdve jóformán napjainkig egészen speciális körülmények között működött nemzeti sajátosságait természetesen máig megtartotta, s ennek megfelelően tapasztalatai sem íuthetők át mechanikusan máshová, mint ahogy a külföldi példák sem voltak alkalmazhatók minálunk. A világon másodikként került a győztes proletárforradalom körülményei közé, s innen egyik óráról a másikra mély illegálisba kellett húzódnia a fehérterror csapásai alatt. Majd a konszolidált fasiszta rendszer adott lehetőséget a legális és illegális munka taktikus összehangolására, utána a háború s a felszabadulás, mely ismét szédítő hirtelenséggel lendítette a pártot a föld alól az ország vezető pártjának pozíciójába. Kisvártatva azonban a személyi kultusz, azután ismét ellenforradalom tette próbára erejét. S nem kis mértékben éppen a rugalmas, életteli szervezeti formáknak köszönhető, hogy mindezek a kedvező és kedvezőtlen fordulatok felkészülten találtak, s fokról fokra edzettebben került ki mindegyikből.

A szervezeti forma fontos szerepe, a pártélet egészére gyakorolt befolyása következtében „a magyar kommunista mozgalom szervezeti fejlődését” taglaló könyv jóformán az egész párttörténetet magába foglalja, míg viszont a pártnak a magyar társadalom életében betöltött szerepéből következik, hogy története a legújabbkori magyar történelem is. Korszakai az egész nép életének korszakai. Gábor Sándorné a megalakulás és a Tanácsköztársaság hónapjait vizsgálja, Szabó Ágnes az újjászervezés, az illegális periódusról ír (1919—1929.), Borsányi György az erősödő fasiszmus, a gazdasági világválság körülményei között végzett tevékenységet elemzi (1929—1935.), Pintér István a háború meghatározta esztendőök pártmunkájáról értekezik (1936—1944.). A felszabadulást követő éveket négy részre tagoltan négy szerző — Szabó Éva, Rákosi Sándor, Szenes Iván, Lajtai Vera — tárgyalja. (A választóvonalak: 1949, 1956, 1962.) Nyolc tanulmány — s benne a magyar nép történetének utolsó ötven esztendeje: az első világháború, a polgári forradalom, a Tanácsköztársaság, a fehérterror; a második világháborút érlelő esztendőök: válság, háborúellenes küzdelem, a világegés; majd a felszabadulás, újjáépítés, a munkássegység megvalósulása, a szocializmus felé vezető első lépések, botlások és az ellenforrada-